

УДК 821.161.2'367.628'28(477.43/.44)
DOI 10.31652/2521-1307-2026-42-12

Із спостережень над походженням вигуків подільських говірок

Інна Гороф'янюк* <https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>

Марія Шалденко <https://orcid.org/0009-0009-0029-6968>

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

*Автор-кореспондент, e-mail: gorofyanyuk@gmail.com

Надійшла до редакції: 01.02.2026 • Схвалено до друку: 02.03.2026

Анотація

Стаття присвячена аналізу походження подільських вигуків. Матеріалом дослідження слугували 387 інтер'єктивів, зафіксованих у «Матеріалах до словника подільського говору» (Вінниця, 2021). Проаналізовані вигуки за походженням згруповано на відапелятивні, ономатопейчні, віддієслівні, відприслівникові та відзайменникові. Установлено, що основний масив інтер'єктивів у подільському говорі формують вокативні вигуки, спрямовані до тварин і птахів. Вигуки цієї групи належать до давнього пласту лексики, що зберігає й досі у своєму складі деякі елементи ще індоєвропейського та загальнослов'янського словникового фонду. Спостережено, що багато подільських вигуків є полісемантичними, тому можуть використовуватися як звертання до різних тварин чи птахів або до тієї самої тварини чи птаха з різною метою. Усього зафіксовано 373 (96 %) вокативних вигуків. Серед вокативних вигуків виділяємо 24 групи вигуків до: 1) овець; 2) ягнят; 3) кіз; 4) коней; 5) лошат; 6) свиней; 7) поросят; 8) корів; 9) телят; 10) собак; 11) цуценят; 12) котів; 13) кошенят; 14) волів; 15) кролів; 16) курей; 17) курчат; 18) гусей; 19) гусенят; 20) качок; 21) каченят; 22) індиків; 23) голубів; 24) хижих птахів. Квантитативна характеристика кожної підгрупи таких вигуків засвідчує особливості господарської діяльності регіону. Найширший репертуар мають групи вокативних вигуків для прикликання й відгону овець, коней і лошат, свиней і поросят, корів і телят, причому вигуки для звертання до дорослої й малої тварини різняться. Простежуємо тенденцію до утворення відапелятивних вигуків, в основу яких покладено назву тварини, уживану в дитячій мові. Окреслено причини цієї закономірності.

Ключові слова: інтер'єктив, вокативні вигуки, відапелятивний вигук, вигук ономатопейчного походження, віддієслівний вигук, відзайменниковий вигук, відприслівниковий вигук, подільський говір

From Observations on the Origin of Interjectives in Podolia Dialects

Inna Horofianiuk* <https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>

Maria Shaldenko <https://orcid.org/0009-0009-0029-6968>

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnitsia, Ukraine

*Corresponding author, e-mail: gorofyanyuk@gmail.com

Received: 11.03.2026 • Accepted: 19.04.2026

Abstract

Interjections as a special part of speech are a subject of research that interests many linguists due to their wide variability, ancient origins, and interesting etymology. **The purpose** of the article is to analyse of the origin of Podolian interjectives. The research material was 387 interjectives fixed in the “Materials for the Dictionary of the Podolian Dialect” (Vinnitsia, 2021). To obtain reliable results, the following **research methods** were used: descriptive - to study exclamations as linguistic units; linguistic observation method - to divide interjectives presented in the dictionary into groups according to semantics; quantitative calculation method - to establish a quantitative relationship between interjectives in the Podolian dialect belonging to different thematic groups; comparative-historical method - to clarify the genesis of lexical units; continuous sampling method - to establish an empirical basis for the study. **The results of the analysis** reveal that the analyzed interjectives are grouped by origin into appellative, onomatopoeic, verbal, adverbial, and pronoun. It was established that the main array of interjectives in the Podolian dialect is formed by vocative interjectives directed at animals and birds. The interjectives of this group belong to an ancient layer of vocabulary, which still retains some elements of the Indo-European and Pan-Slavic vocabulary. It is observed that many Podolian interjectives are polysemantic, therefore they can be used as an address to different animals or birds or to the same animal or bird for different purposes. A total of 373 (96%) vocative interjectives were recorded. Among the vocative interjectives, we distinguish 24 groups of interjectives to: 1) sheep; 2) lambs; 3) goats; 4) horses; 5) foals; 6) pigs; 7) piglets; 8) cows; 9) calves; 10) dogs; 11) puppies; 12) cats; 13) kittens; 14) oxen; 15) rabbits; 16) hens; 17) chickens; 18) geese; 19) goslings; 20) ducks; 21) ducklings; 22) turkeys; 23) pigeons; 24) birds of prey. The quantitative characteristics of each subgroup attest to the peculiarities of the economic activity of the region. The groups of vocative interjections for calling and driving away sheep, horses and foals, pigs and piglets, cows and calves have the widest repertoire, and the interjections for addressing an adult and a small animal differ. We trace the tendency to the formation of appellative interjections, which are based on the name of the animal used in children's speech. The reasons for this pattern are outlined.

Keywords: interjection, vocative interjections, appellative, appellative interjections, interjections of onomatopoeic origin, verbal interjections, pronominal interjections, adverbial interjections, Podolian dialect.

Постановка проблеми. Вигук як особлива частина мови є предметом досліджень, що цікавить багатьох мовознавців з огляду на широку варіативність, давність походження, непрозору етимологію. Як окремий специфічний лексико-граматичний клас слів уперше вигуки були виділені в латинській граматиці Варрона (1 ст. до н.е.). З того часу вже більше ніж 2 тисячоліття не припиняються наукові пошуки та дискусії з приводу місця цього розряду слів у системі мови (Жегляк, 2003, с. 26). Українські лінгвісти – С. П. Бевзенко, О. К. Безпояско, І. К. Білодід, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. О. Горпинич, А. П. Грищенко, М. А. Жовтобрюх, М. В. Леонова, Л. І. Мацько, А. К. Мойсієнко, В. В. Німчук, М. Я. Плющ – сперечаються про його походження, природу, частиномовний статус, наявність чи відсутність лексичного значення в інтер'єктива.

У царині української діалектології дослідження вигуків поки що не набуло широких масштабів. Головною причиною цього, на нашу думку, є неможливість системного дослідження інтер'єктивів на матеріалі діалектних текстів, фіксація й упорядкування яких швидші. Натомість евристичну цінність мають системні дослідження граматики говору чи діалектні словники, автори яких заздалегідь змодельовали фіксацію цієї складової граматики говору. Отож на сьогодні відомі студії вигуків західнополіських говірок Г. Л. Аркушина (Аркушин, 2014) та Л. М. Шуст (Шуст, 2019), східнополіських говірок Д. А. Мареева (Мареев, 2019), говірок Чорнобильської зони Н. П. Прилипко (Прилипко, 1999), буковинських говірок Н. В. Гуйванюк (Гуйванюк, 2011), карпатських говірок М. П. Ковальчука (Ковальчук, 2019) та Й. Ю. Пуйо (Пуйо, 1977), українських південнобесарабських говірок А. О. Колесникова (Колесников, 2015). Т. М. Тищенко підготувала розвідку, присвячену вокативним інтер'єктивам у східноподільських говірках (Тищенко, 2012).

Актуальність дослідження. Переконані, що цього замало для репрезентації багатства системи вигуків подільського говору. А тому за джерельну базу дослідження ми взяли «Матеріали до словника подільського говору» (Матеріали..., 2021). У праці подано діалектну лексику (близько 8 тис. одиниць), зафіксовану в 386 населених пунктах Вінницької, Чернівецької та Одеської областей. Словник репрезентує лексику подільських говірок II пол. XX ст. різноманітних ідеографічних сфер, які відтворюють життя та побут подолян того періоду.

Методом суцільної вибірки з «Матеріалів до словника подільського говору» було вилучено 387 інтер'єктивів, різних за семантикою, походженням і формальною варіативністю.

Метою нашої розвідки є характеристика подільських інтер'єктивів за походженням з увагою до семантики вигуків.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах нашого дослідження ми зосереджуємо увагу на походженні окремих подільських вигуків, що постали внаслідок повної інтер'єктивації, тобто майже втратили зв'язок із вихідним словом. Аналізовані мовні одиниці можна умовно поділити на такі групи за походженням: відапелятивні, ономотопеїчні, віддієслівні, відприслівникові та відзайменникові вигуки.

Проаналізувавши «Матеріали до словника подільського говору», ми можемо стверджувати, що основний масив інтер'єктивів у подільському говорі формують вокативні вигуки, спрямовані до тварин і птахів. За Н. П. Прилипко, вигуки цієї групи належать до дуже давнього й своєрідного пласту лексики, що зберігає й досі у своєму складі деякі елементи ще індоєвропейського та загальнослов'янського словникового фонду. Вони тісно пов'язані з самими назвами свійських тварин, зі звуками, які видають тварини, а також з певними специфічними їх діями (Прилипко, 1999, с. 64). Спостережено, що багато подільських вигуків є

полісемантичними, тому можуть використовуватися як звертання до різних тварин чи птахів або до однієї й тієї ж тварини чи птаха з різною метою. Усього зафіксовано 373 (96 %) вокативних вигуки. Серед вокативних вигуків виділяємо 24 групи вигуків до: 1) овець; 2) ягнят; 3) кіз; 4) коней; 5) лошат; 6) свиней; 7) поросят; 8) корів; 9) телят; 10) собак; 11) цуценят; 12) котів; 13) кошенят; 14) волів; 15) кролів; 16) курей; 17) курчат; 18) гусей; 19) гусенят; 20) качок; 21) каченят; 22) індиків; 23) голубів; 24) хижих птахів (див. Діаграма 1). Одні групи складаються з великої кількості одиниць, окремі ж можуть бути представлені лише кількома або й одним вигуком.

Велика кількість вигуків, уживаних для звертання до овець, утворена на основі дитячих назв цієї тварини: *базя*, *базьонка*, *бирка*, *бира(я)*, *баря*, *брица*.

У подільському говорі є такі вигуки, в основу яких, припускаємо, ліг апелятив *базя* – назва вівці в дитячій мові (Матеріали..., с. 33), напр., *а-базь!* Вигук, яким відганяють овець (Матеріали..., с. 20); *базі-базі!* Вигук, яким кличуть овець (Матеріали..., с. 32); *бáзя* 2. Вигук, яким кличуть овець (Матеріали..., с. 32-33) та ін.

Для прикликання овець подільяни використовують вигуки *базьон!* (Матеріали..., с. 33); *базьонь-базьонь* (Матеріали..., с. 32-33); *базьонька!* (Матеріали..., с. 32-33); *бізюню!* (Матеріали..., с. 32; с. 55). У їх основу покладено апелятив *базьонка* – назва вівці в дитячій мові (Матеріали..., с. 33).

В основу деяких подільських вигуків, імовірно, лягли апелятиви *баря* (Матеріали..., с. 44), *бира*, *биря*, *бирка*, вівця в дитячій мові (Матеріали..., с. 52), напр., *барá-барá!* (Матеріали..., с. 32; с. 40); *абір!* Вигук, яким відганяють овець (Матеріали..., с. 20); *бир-бірчка!* Вигук, яким кличуть овець (Матеріали..., с. 32; с. 52); *небир-небир!* Вигук, яким звертаються до овець (Матеріали..., с. 264); *бр'я* Вигук, яким кличуть овець (Матеріали..., с. 31; с. 65), *брі-брі!* (Матеріали..., с. 32; с. 64) та ін.

В основу окремих вигуків, якими кличуть овець, імовірно, покладено як апелятив *базя* ,вівця', так й апелятив *баря* ,вівця' в дитячій мові (Матеріали..., с. 33; с. 44): *базю-бур!* (Матеріали..., с. 32); *базь-базь-бр-бр-бра-бра!* (Матеріали..., с. 32-33).

На основі апелятива *брица* ,вівця' в дитячій мові (Матеріали..., с. 64) утворилися такі вигуки для прикликання овець: *брицá-брицá!* (Матеріали..., с. 32; с. 64); *брицькá-брицькá!* (Матеріали..., с. 32; с. 64); *бричка-бричка!* (Матеріали..., с. 32; с. 64); *брізка-брізка!* (Матеріали..., с. 32; с. 64); *брусю-брусю!* (Матеріали..., с. 32; с. 65); *брюсь!* (Матеріали..., с. 32; с. 65).

За основу для творення деяких вигуків узято апелятив *гуся* ,гуска' в дитячій мові, напр., *агуць!* Вигук, яким відганяють гусей (Матеріали..., с. 21-22); *гузь-гузь!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 123; с. 136); *гусю-гусю!* Вигук, яким кличуть гусей (Матеріали..., с. 125-126); *сю-сю!* Вигук, яким кличуть гусей. *Гусей* – *сю-сю-сю-сю-у* (Матеріали..., с. 125-126; с. 381) та ін. Вигуки *гусь-гусь* і похідні, наприклад *гусю-гусю*, *гусю-сю*, як стверджує Н. П. Прилипко, є основними для прикликання гусей у всіх південно-східних говорах, більшості південно-західних та частині поліських говірок. Дослідниця також зазначає: «Найкомпактніший ареал з цих похідних вигуків охоплює вигук *сю-сю* (або варіант з іншими голосними), що вживається головним чином в подільських, покутсько-буковинських, наддніпрянських, волинських і частково західнополіських говірках» (Прилипко, 1987, с. 37). Про відапелятивне походження вигуків *сю-сю*, *усю-сю* й подібних може свідчити також зафіксований у «Матеріалах до словника подільського говору» апелятив *сюся* ,качка' (Матеріали..., с. 382).

Цікавим є шлях виникнення таких подільських вигуків як: *адунь!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 22); *адузь!* Вигук, яким відганяють голубів (Матеріали..., с. 22); *адуть!* Вигук, яким відганяють індиків

(Матеріали..., с. 23); *адюнь!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 23); *дунь-дунь* 1. Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят (Матеріали..., с. 95; с. 146); *динь-динь!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 136; с. 220); *дунь-дунь-дунь!* Вигук, яким кличуть курей (Матеріали..., с. 146); *дюнь-дюнь!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 146; с. 220); *дузь-дузь!* 1. Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят. 3. Вигук, яким підкликають індиків (Матеріали..., с. 95; с. 145); *дусь-дусь!* 1. Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят (Матеріали..., с. 95; с. 146); *дулю-дулю, дуль-дуль!* 1. Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят (Матеріали..., с. 95; с. 146).

Н. П. Прилипко робить припущення щодо походження вигука *дунь-дунь* «...з частини кореня апелятива *індик* (*іньдюк*) і форманта -ун (в окремих говірках зазначеного ареалу трапляється ряд відапелятивних вигуків, як-от: *індю-індю, гіндю-гіндю, індюк-індюк, індик-індик, індю-дю, гіндунь-дунь, індюшки-індюшки, андицю-андицю* наявність яких, особливо *гіндунь-дунь*, і наводить на думку про саме такий шлях виникнення *дунь-дунь*)» (Прилипко, 1987, с. 36). Проте, як бачимо, у подільському говорі вигуки *дунь-дунь* і *дунь-дунь-дунь* (та їхні фонетичні варіанти) стосуються голубів і качок, що вкотре засвідчує багатозначність вигуківих одиниць.

Від апелятива *кур* ,півень' утворилися вигуки: *акур!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 22; с. 24); *кур-кур!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 136). Н. П. Прилипко зазначає, що вигук *кур-кур*, який може мати варіанти *кура-кура, кури(i)-кури(i)* має саме таке походження й виступає із значенням кликати курей та індиків. Стосовно індиків він поширений у західнополіських, західноволинських, наддністрянських, подільських, східнополіських, степових, середньонаддніпрянських і деяких слобожанських говірках. Курей за допомогою

цього вигука кличуть здебільшого носії слобожанських, степових говірок та українських говірок на Кубані (Прилипко, 1987, с. 34-35).

Окремі подільські вигуки, припускаємо, утворені від апелятива *гуля* ,голуб' у дитячій мові: *агуль!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 22); *гулі-гулі!* 1. Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят (Матеріали..., с. 95; с. 123); *гуль-гуль!* Вигук, яким кличуть голубів. 2. Вигук, яким кличуть каченят (Матеріали..., с. 95; с. 124).

Окремі подільські вигуки для відгону котів утворилися від апелятива *кіт*, напр., *акёт!* (Матеріали..., с. 23); *акот!* (Матеріали..., с. 23); *ке́та!* (Матеріали..., с. 23; с. 194); *кота́!* (Матеріали..., с. 23; с. 213) та ін.

Утворені від апелятива *киця* ,кішка' вигуки і для підкликання котів: *ки́ці-ки́ці!* (Матеріали..., с. 196); *ки́ціс-ки́ціс!* (Матеріали..., с. 196).

В основу деяких вигуків, засвідчених у подільському говорі, ліг апелятив *коза*: *акізь!* Вигук, яким відганяють кіз (Матеріали..., с. 23); *акóза!* Вигук, яким відганяють кіз (Матеріали..., с. 23); *кізь-кізь!* 1. Вигук, яким кличуть кіз. 2. Вигук, яким кличуть овець (Матеріали..., с. 32; с. 196); *козю́-козю́!* Вигук, яким кличуть кіз (Матеріали..., с. 204).

Імовірно, вигук для відгону коней *акóнь!* (Матеріали..., с. 21; с. 23) створено на основі апелятива *конь* ,кінь'.

Апелятив *цап* став основою для вигука, яким відганяють кіз – *аца́п!* (Матеріали..., с. 23; с. 28).

В основі деяких подільських вигуків лежить апелятив *цьоня* ,кінь', *цьося* ,лоша' в дитячій мові, *цьося* ,коні' (Матеріали..., с. 429), напр., *сьо́сь-сьо́сь!* Вигук, яким кличуть лошат (Матеріали..., с. 381); *стьо-стьо!* Вигук, яким кличуть великих коней (Матеріали..., с. 378); *цьо́сь!* 1. Вигук, яким кличуть лошат. 2. Вигук, яким кличуть коней (Матеріали..., с. 218; с. 429) та ін.

Від апелятива *цюця* ,собака' в дитячій мові (Матеріали..., с. 430) утворилися такі вигуки: *аці́ба!* Вигук, яким гонять собак

(Матеріали..., с. 25; с. 28); *цуба!* Проганяють цуценят (Матеріали..., с. 428); *цеба!* Вигук, яким гонять собак (Матеріали..., с. 25; с. 425) та ін.

Апелятив *піся* ,цуценя' в дитячій мові (Матеріали..., с. 300) став основою для вигуків *пісь! дит.* Вигук, яким кличуть цуценя (Матеріали..., с. 300); *пісь-пісь!* Вигук, яким кличуть котів (Матеріали..., с. 196; с. 300); *псь, псь (псі, псі)!* Вигук, яким кличуть цуценят або кошенят (Матеріали..., с. 320).

Окремі подільські вигуки утворені на базі таких апелятивів як *ціпа, ціпка* ,курча' в дитячій мові, *ціпчата* ,курчата' (Матеріали..., с. 428), напр., *аціп!* Вигук, яким відганяють малих курчат (Матеріали..., с. 28); *ціп-п-п!* Кличуть курчат (Матеріали..., с. 428); *ціпур-р-р!* 1. Вигук, яким кличуть курей. 2. Вигук, яким кличуть качок. *Кличуть качок тю-тю-тю-у, а курчат ціп-ціп* (Матеріали..., с. 385; с. 405; с. 428) та ін.

Деякі подільські вигуки були утворені від апелятива *маня* ,худоба' в дитячій мові (Матеріали..., с. 243), напр., *амінь!* Вигук, яким відганяють телят (Матеріали..., с. 25); *манцю-манцю* Вигук, яким кличуть телят (Матеріали..., с. 242); *маню'-маню'* Вигук, яким кличуть корів (Матеріали..., с. 242-243) та ін.

Вигук, яким кличуть кролів, *трусь-трусь!* (Матеріали..., с. 402) утворився від апелятива *трусь* ,кріль', який знаходимо в Словарі Б. Грінченка (Грінченко 1909: с. 290).

Деякі вигуки для прикликання свиней утворено від апелятивів *коця, куця* ,свиня' в дитячій мові (Матеріали..., с. 213; с. 222), напр., *коцю-коцю!* (Матеріали..., с. 213); *куцю-куцю!* (Матеріали..., с. 222); *кцьов-кцьов!* (Матеріали..., с. 222-223) та ін.

В основу інших подільських вигуків могли лягти усічені форми апелятивів *коця, куця* ,свиня' в дитячій мові й апелятива *пуця* ,свиня' в дитячій мові (Матеріали..., с. 213; с. 222; с. 323), напр., *ацю!* Вигук, яким відганяють свиней, поросят. *Ацю куди!* (Матеріали..., с. 28); *нцьо-нцьо!* Вигук, яким кличуть свиней (Матеріали..., с. 213; с. 270);

цьок-цьок! Вигук, яким кличуть свиней (Матеріали..., с. 213; с. 429) та ін.

Припускаємо, що цей вигук утворено поєднанням усіченої форми апелятива *пуця* ,свиня' (або *коця, куця* ,свиня') в дитячій мові з метатезованою формою апелятива *коця* ,свиня' в дитячій мові (Матеріали..., с. 213; с. 222; с. 323): *цюкцьов!* Вигук, яким кличуть свиней (Матеріали..., с. 217; с. 430).

Деякі подільські вигуки утворено шляхом усічення апелятива *чучуга* ,молода свинка', ,свиня' або *чушка* ,свиня' (Матеріали..., с. 440), напр., *ач-áč!* Вигук, яким відганяють поросят (Матеріали..., с. 28); *ачу!* Вигук, яким відганяють свиней, поросят. *Ачу настись! Ачу, не рий, ачу. Свині ачу!* (Матеріали..., с. 28); *чу-чу!* Вигук, яким відганяють свиней, поросят (Матеріали..., с. 428; с. 439) та ін.

Цей подільський вигук утворено усіченням апелятива *тютя* ,курка' (*тютька* ,курка', *тютьоцька* ,курочка') в дитячій мові (Матеріали..., с. 406): *тютю-тютю!* 1. Вигук, яким кличуть курей. 2. Вигук, яким кличуть качок. *Кличуть качок тютю-тютю-у, а курчат ціп-ціп* (Матеріали..., с. 385; с. 405).

Також відапелятивне походження має такий емоційний подільський вигук, утворений від слова *бог*: *бігме* Їй богу. *Бігме це пішов Андрій Сьомчин. Не лізь, бо бігме плюну в очі* (Матеріали..., с. 54).

Щодо подільських вигуків ономатопеїчного походження варто зауважити, що воно не завжди може бути чітко визначеним: межа між відапелятивним й ономатоєїчним походженням дуже умовна. Припускаємо, ономатопеїчне походження мають подільські вигуки: *а-пуль!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 22; с. 26); *апуль!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 22, с. 26); *пуль-пуль!* 1. Вигук, яким кличуть індиків. 2. Вигук, яким кличуть гусенят або качат (Матеріали..., с. 136; с. 321). Н. П. Прилипко пояснює, що вигук *пуль-пуль*, очевидно, виник на базі звуконаслідування, про що можуть свідчити численні дієслова з цим

коренем на позначення «голосів», які подають птахи, наприклад, *пулькають*, *пуликають*, *пулюкають*, *пулюлюкають*, *пулькочут*, *пульчат*, *пульконять*, *пулькотет* та ін. Корінь *пуль-* засвідчується і в діалектних назвах свійських птахів. Зокрема, у гуцульських, бойківських та інших говірках виступають лексеми *пулька* ,індичка', *пулькач* ,індик', *пульки* ,індики'. У східно- і середньополіських говірках, зокрема в говірках західної Черкащини та північної Київщини, цей же корінь фіксується, як свідчать матеріали АУМ і Загальнослов'янського лінгвістичного атласу, а також регіональні словники, у назвах курчати (*пуля*, *пулятко*, *пулітко*, *пуленя*) або курки (у дитячій мові). Зрідка він трапляється і в назвах інших молодих птахів – гусенят або каченят. «Пуля» як назву качки або каченяти в дитячій мові зафіксовано в західноволинських і подільських говірках. *Пул-* становить величезний ареал, який охоплює різні мови, поширені на європейському континенті, зокрема фіксується в говірках білоруської, польської мов, а також має відповідники в деяких неслов'янських мовах – французькій й угорській (Прилипка, 1987, с. 39).

Ономатопеїчне походження мають і деякі вигуки, що стосуються качок, напр., *аталь!* Вигук, яким відганяють качок (Матеріали..., с. 27); *атась!* Вигук, яким відганяють качок. *Атась на воду!* *Атась на річку* (Матеріали..., с. 27); *тась-тась!* Вигук, яким кличуть качок (Матеріали..., с. 385) та ін., пор. ономатопеїчні дієслова стосовно качок «тахують», «тахкають», «таськають» і відповідно *тася* ,качка' в дитячій мові. Можливо, тут відіграла певну роль ще й форма *птася* ,пташка', ,курча', уживана в дитячій мові. У більшості українських говірок цей вигук є основним для кликання качок. Стосовно качок фіксується він і в говірках польської мови (Прилипка, 1987, с. 38). Вигуки *атась*, *атась-атась*, *атася* утворені додаванням афікса *-а*, що є семантично типовим при творенні вигуків для відгону птахів (Прилипка, 1987, с. 39).

Про ономатопеїчне походження окремих подільських вигуків свідчить наявність слів *туркати*, *туркотати*, *тюркати* на позначення «голосів» індиків (Матеріали..., с. 403; с. 405): *атюр!* Вигук, яким відганяють індиків (Матеріали..., с. 23; с. 27); *тюр-тюр!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 220; с. 405).

Про звуконаслідувальне походження ще одного вигука свідчить наявність слова *клякати* ,кричати, як індики' (Матеріали..., с. 200): *кля-кля!* Вигук, яким кличуть індиків (Матеріали..., с. 200; с. 220).

Інший вигук має ономатопеїчне походження, оскільки наслідує звуки, які видає корова. Саме це звуконаслідування має давнє походження й засвідчується ще в пам'ятках до XV ст. (Німчук, 1978, с. 515). Проте в подільському мовленні ця одиниця не має нічого спільного з коровами, а стосується коней і поросят, що вкотре підтверджує полісемантичність вигуків: *му-му!* 1. Вигук, яким кличуть поросят. 2. Вигук, яким відганяють коней (Матеріали..., с. 21; с. 254).

Припускаємо, що *т-р-р-р!* Вигук, яким коні спиняють. *Тр-р!* *тр-р!* *тримайте* – *в'їжджають возом із сіном на подвір'я* (Матеріали..., с. 402) виник із наслідування звуку коліс, коли віз спиняється.

Вигук, яким кличуть корів, *толонь-толонь!* (Матеріали..., с. 395) походить від звуконаслідування, що передає «теленкання» дзвоників, які вішають на шию коровам.

Про ономатопеїчне походження вигука *так-так-так* Наслідувальний вигук про качок (Матеріали..., с. 382) свідчить наявність дієслова *такати* на позначення «голосів» качок.

До вигуків ономатопеїчного походження належить також *ням!* Вигук звуконаслідувальний. *Шо ти, кудá хóдиш, то всьо «ням» і «ням!» То погáна звiчка!* (Матеріали..., с. 270)

Окрім відапелятивних і звуконаслідувальних, на увагу заслуговують вигуки відзайменникового походження: *соб!* Вигук, яким відганяють коней, волів ліворуч

(Матеріали..., с. 364); *ксоб!* Вигук, яким повертають коней ліворуч (Матеріали..., с. 218); *ксобі* Вигук, яким повертають коней ліворуч (Матеріали..., с. 218). В. В. Німчук окреслив часові межі постання цих вигуків: «Чимало вторинних вигуків виникло від лексикалізації словосполук, причому в них сталися деякі фонетичні спрощення. Наприклад, вигук *соб!*, яким спонукають волів повернути ліворуч, виник із сполук *к собі* (...). Вигук *соб!* засвідчений уже в першій половині XVIII ст. Але він виник раніше, бо в кінці XVII ст. виступає вже похідне від нього дієслово» (Німчук 1978, с. 514).

Є в подільському говорі й віддієслівні вигуки, зокрема, *айда́* Пішли швидше (Матеріали..., с. 23), похідний від дієслова наказового способу *йдімо*.

Від дієслова *пишов* були утворені вигуки, якими гонять собак: *ану́ пушов!* (Матеріали..., с. 25-26); *пушол, пушоб!* (Матеріали..., с. 25; с. 321); *пушоб!* (Матеріали..., с. 25; с. 323).

Віддієслівне походження мають також вигуки: *ади!* Вигук захоплення (А дивись!). *Ади! Яке гарне плаття! Ади піду у Бундурівку та куплю кабанця. Дивись-но, глянь-но* (Матеріали..., с. 22) – є усиченою формою від зафіксованого у «Матеріалах до словника подільського говору» дієслова *адинося* ‚дивися‘ (Матеріали..., с. 22); *тікэй!* Вигук із значенням «не зачіпай» (Матеріали..., с. 392); *турлю́* Щасть, вигук. *Про кого говоримо, а він турлю у хату* (Матеріали..., с. 403) – про віддієслівне походження свідчить зафіксоване у «Матеріалах до словника подільського говору» дієслово *турляти* ‚штовхати‘ (Матеріали..., с. 403).

Від словосполучення *присягати богу* основокладанням були утворені такі вигуки: *присійбо!* Вигук їй-богу! (Матеріали..., с. 317); *присяйбо, присяйбі* Вигук їй-богу! (Матеріали..., с. 317).

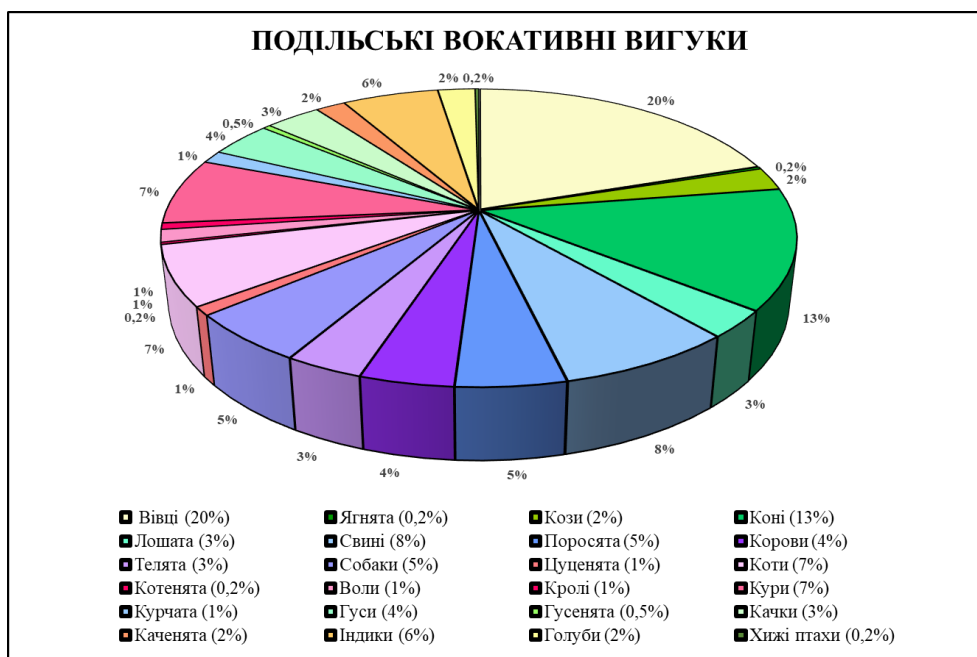
Відприслівникове походження мають такі подільські вигуки: *даля!* Вигук, яким ганяють

корів. *Даля раба, чтого стала?* (Матеріали..., с. 129); *дяля-ля!* Вигук, яким виганяють корів (Матеріали..., с. 146) – імовірно, утворилися від прислівника *далі*, чим і зумовлена його семантика, адже гнати – змушувати рухатися, тобто змушувати йти *далі*. Питальний прислівник лежить в основі такого вигука: *ля-ля куди!* 1. Так відганяють худобу, корів. 2. Вигук, яким кличуть собак (Матеріали..., с. 27; с. 237).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, подільські діалектні вигуки, репрезентовані в «Матеріалах до словника подільського говору», мають відапелятивне, ономотопейчне, віддієслівне, відзайменникове й відприслівникове походження із значною перевагою одиниць відапелятивного походження, уживаних для спілкування зі свійськими тваринами та птахами. Квантитативна характеристика кожної підгрупи таких вигуків промовисто засвідчує особливості господарської діяльності регіону. Найширший репертуар мають групи вокативних вигуків для прикликання й відгону овець, коней і лошат, свиней і поросят, корів і телят, причому вигуки для звертання до дорослої й малої тварини різняться.

Простежуємо тенденцію до утворення відапелятивних вигуків, в основу яких покладено назву тварини, уживану в дитячій мові. Це можна пояснити кількома чинниками. По-перше, дитяча мова формується на основі звуконаслідувань, які з часом і закріпилися в мові як вигуки. По-друге, для дитячої лексики характерна спрощеність звукової форми, що робить такі слова легкими й швидкими для вимови, а отже й зручними для вираження емоцій чи волевиявлення. По-третє, дитяче мовлення тісно пов'язане з емоціями, що певною мірою споріднює його з вигуковою лексикою, адже вигуки є миттєвою фіксацією емоційних реакцій мовця.

Діаграма 1

Література

- Аркушин, Г. Л. (2014). Вигук у західнополіських говірках. [В:] Аркушин Г. Л. *Народна лексика Західного Полісся*. Луцьк, с. 141-144.
- Грінченко, Б. Д. (1909). *Словарь української мови в 3 т.* Т. 3. Київ.
- Гуйванюк, Н. В. (2011). Вигуки у буковинських говірках. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, вип. 24, с. 100-106.
- Жагальк, І. (2003). Семантичні особливості інтер'єктивів. *Studia Methodologica*, вип. 13, с. 26-33.
- Ковальчук, М. П. (2019). Функціонально-семантична структура інтер'єктивів діалектизмів у говірці села Середній Майдан Івано-Франківської області. *Закарпатські філологічні студії*, вип. 10, том 1, с. 25-29.
- Колесников, А. О. (2015). *Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка: монографія*. Ізмаїл, 676 с.
- Мареев, Д. А. (2019). Зі спостережень за вигуками для підкликання та відгону птахів у східнополіських говірках. *Лінгвістика*, 2019, № 2, с. 31-42.
- Німчук, В. В. (1978). *Історія української мови. Морфологія*. Київ, 833 с.
- Прилипко, Н. П. (1987). Вигуки, якими кличуть та відганяють свійських птахів (ареальна характеристика і генеза). *Українська діалектна лексика: зб. наук. праць*. Київ, с. 31-45.
- Прилипко, Н. П. (1999). До характеристики складу й прийомів творення вигуків. [В:] *Говірки Чорнобильської зони: Системний опис*. Київ: Довіра, с. 60-65.

- Пуїо, Й. Ю. (1977). Спостереження над вигуками і вигуковими словами українських говорів району Карпат. *XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей*. Київ: Наукова думка, 1977, с. 125-126.
- Тищенко, Т. М. (2012). Вокативні інтер'єктиви у східноподільських говірках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 2012, вип. 31, с. 151-154.
- Шуст, Л. М. (2019). Західнополіські вигуки прокльони в системі негативних формул українців. *Закарпатські філологічні студії*, вип. 7, том 1, с. 56-60.

Джерела

- Матеріали... (2021) - *Матеріали до словника подільського говору (2021) / Упор. І. В. Гороф'янюк* Вінниця: ТВОРИ, 461 с.

References

- Arkushyn, H. L. (2014). Vyhuk u zakhidnopoliskykh hovirkakh [Exclamation in Western Polesie dialects]. [In:] Arkushyn H. L. *Narodna leksyka Zakhidnoho Polissia* [Folk vocabulary of Western Polissya]. Lutsk, pp. 141-144. (in Ukrainian).
- Hrinchenko, B. D. (1909). *Slovar ukrainskoi movy v 3 t.* [Ukrainian language dictionary in 3 volumes]. Vol. 3. Kyiv. (in Ukrainian).
- Huivaniuk, N. V. (2011). Vyhuky u bukovynskykh hovirkakh [Interjections in Bukovinian dialects]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 24, pp. 100-106. (in Ukrainian).
- Zhahaliak, I. (2003). Semantychni osoblyvosti interiektyviv [Semantic features of interjectives]. *Studia Methodologica*, vol. 13, pp. 26-33. (in Ukrainian).
- Kovalchuk, M. P. (2019). Funktsionalno-semantychna struktura interiektyviv dialektyzmiv u hovirtsii sela Serednii Maidan Ivano-Frankivskoi oblasti [Functional-semantic structure of interjectives of dialectisms in the dialect of the village of Seredniy Maidan, Ivano-Frankivsk region]. *Transcarpathian Philological Studies*, vol. 10, t. 1, pp. 25-29. (in Ukrainian).
- Kolesnykov, A. O. (2015). *Morfologhiia ukrainskykh pivdenobesarabskykh hovirok: heneza i dynamika: monohrafiia* [Morphology of Ukrainian Southern Bessarabian Dialects: Genesis and Dynamics]. Izmail, 676 p. (in Ukrainian).
- Marieiev, D. A. (2019). Zi sposterezhen za vyhukamy dlia pidklykannia ta vidhonu ptakhiv u skhidnopoliskykh hovirkakh [From observations of interjections for calling and driving away birds in the dialects of Eastern Poland]. *Linguistics*, № 2, pp. 31-42. (in Ukrainian).
- Nimchuk, V. V. (1978). *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology]. Kyiv, 833 p. (in Ukrainian).
- Prylypko, N. P. (1987). Vyhuky, yakymy klychut ta vidhaniaut sviiskykh ptakhiv (arealna kharakterystyka i heneza) [Interjections used to call and drive away domestic birds (area characteristics and genesis)]. *Ukrainian dialect vocabulary*. Kyiv, pp. 31-45. (in Ukrainian).
- Prylypko, N. P. (1999). Do kharakterystyky skladu y pryiomiv tvorennia vyhukiv [To the characteristics of the composition and methods of creating interjections]. [In:] *Dialects of the Chernobyl Zone: Systematic Description*. Kyiv: Dovira, pp. 60-65. (in Ukrainian).
- Puio, Y. Yu. (1977). Sposterezhennia nad vyhukamy i vyhukovymy slovamy ukrainskykh hovoriv raionu Karpat [Observations on interjections and exclamatory words of Ukrainian dialects of the Carpathian

region]. *XIV Republican Dialectological Conference: abstracts of reports*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 125–126. (in Ukrainian).

Tyshchenko, T. M. (2012). Vokatyvni interiektvyvy u skhidnopodilskykh hovirkakh [Vocative interjectives in Eastern Podolia dialects]. *Scientific works of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Philological Sciences*, vol. 31, pp. 151–154. (in Ukrainian).

Shust, L. M. (2019). Zakhidnopoliski vyhuky proklony v systemi nehatyvnykh formul ukrainsiv [Western Polissya exclamations are curses in the system of negative formulas of Ukrainians]. *Transcarpathian Philological Studies*, 2019, vol. 7, tom 1, pp. 56–60. (in Ukrainian).

Sources

Materialy... (2021) – *Materialy do slovnyka podilskoho hovoru [Materials for the dictionary of the Podolian dialect]* / Comp. by I. V. Horofianiuk. Vinnytsia: TVORY, 461 p. (in Ukrainian).

Автори

Інна Гороф'янюк, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
e-mail: gorofyanyuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>

Марія Шалденко, здобувач факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
e-mail: mary.shaldenko@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-0029-6968>

Конфлікт інтересів

Автори засвідчують про відсутність конфлікту інтересів

Authors

Inna Horofianiuk, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language
e-mail: gorofyanyuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9836-8270>

Maria Shaldenko, student of the Mykhailo Stelmakh Faculty of Philology and Journalism
e-mail: mary.shaldenko@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-0029-6968>

Conflict of Interests

The authors declare that they have no conflict of interest